

Antonina Kłoskowska

"The Chinese Gentry : Studies of Their Role in Nineteenth Century Chinese Society", Chung-li Chang, Seattle 1955 : [recenzja]

Przegląd Socjologiczny Sociological Review 12, 355-357

1958

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

nych. W ostatniej części książki omawia czynniki składające się na uznanie społeczeństwa dla inteligencji i jej ocenę, działające w różnych typach społeczeństw i państw, prestiż wykształcenia, jego zanik itp. Najwięcej niechęci wobec inteligencji wywołuje krytyka ustroju społecznego i władzy politycznej. Ostatni omawiany problem to związki inteligencji z masami.

*
*   *

Jak widzimy z tego pobieżnego streszczenia, książka porusza wszystkie istotne zagadnienia dotyczące zadań i stanowiska inteligencji w społeczeństwie. Na przedstawieniu tej problematyki w istotny sposób zaważyła teoria autonomiczności kultury wobec społeczeństwa i ujęcie inteligencji jako warstwy kulturowej. Stąd wynika — moim zdaniem — niewłaściwe postawienie całej problematyki i trudność zrozumienia, jak inteligencja jako warstwa kulturowa powiązana jest ze strukturą społeczną. Lecz książka ta jest interesująca, gdyż wywarło na niej piętno głębokie zrozumienie omawianych spraw, przenikliwość obserwacji i dobra znajomość materiałów historycznych. Przeczyta ją z zainteresowaniem nawet ten, kto z zasady odrzuci zawartą w niej teorię i ogólne dyrektywy metodologiczne.

Jan Szczepański

Chung-li Chang, *THE CHINESE GENTRY. STUDIES ON THEIR ROLE IN NINETEENTH CENTURY CHINESE SOCIETY*. Seattle 1955, University of Washington Press, ss. 250. Inteligencja jako odrębna warstwa społeczna stanowi zjawisko nie powszechne wprawdzie, ale bynajmniej nie wyjątkowe w strukturze społeczeństw cywilizowanych. Występowanie jej nie ogranicza się do krajów Europy wschodniej, jakkolwiek na tym obszarze zjawisko to było dotąd najlepiej znane i z niego zaczerpnięto jego nazwę, która upowszechnia się obecnie w badaniach socjologicznych prowadzonych w tak odległych rejonach, jak Japonia i Afryka. Badania te dostarczając materiału do pozytywnych interkulturalnych zestawień, mogą być źródłem wielu ciekawych wniosków.

W odniesieniu do społeczeństwa Chin cesarskich można by mówić o warstwie inteligencji tylko w pewnym poważnym zastrzeżeniu; kategoria, która z wielu względów zasługiwałaby na podobne określenie, była bowiem wyodrębnionym stanem o prawnie określonej rekrutacji, strukturze, funkcjach i przywilejach. Ten czynnik zasadniczo różni ją od podobnych kategorii społecznych XIX-wiecznej Europy. Element istotnego podobieństwa stanowi natomiast rola wykształcenia jako czynnika określającego tu i tam przynależność do tej kategorii oraz jej społeczne funkcje. Specyficznością Chin jest przy tym szczególne sformalizowanie tego czynnika.

Za określeniem tej kategorii społeczeństwa chińskiego terminem inteligencji (z koniecznymi zastrzeżeniami) przemawia fakt, że w językach europejskich nie ma ona dotąd ogólnie przyjętej i adekwatnej nazwy. Jej nazwa oryginalna oddana jest w transkrypcji angielskiej jako shen-shih i shen-chin, co autor omawianej tu monografii usiłował oddać za pomocą angielskiego określenia gentry, które z kolei jest nieprzekładalne na język polski, a samo jego zastosowanie budzi zastrzeżenia. Dlatego nie przesądzając o stosowności w odniesieniu do tej kategorii określenia inteligencji będę ją w dalszym ciągu określać terminem literati, bardziej dotąd rozpowszechnionym w naszym kręgu kulturalnym w historycznych i socjologicznych opracowaniach i stosowanym m. in. przez Maxa Webera.

Książka Changa została opracowana i wydana w ramach studiów nad nowożytną historią Chin prowadzonych na uniwersytecie stanu Washington. Jest ona godnym uwagi rezultatem socjologicznej analizy zastosowanej do historycznych materiałów. Opiera się na obfitych materiałach urzędowych, spisach egzaminacyjnych, wykazach, bibliografiach i kronikach lokalnych z XIX w., które pozwalają na szczegółową i operującą ilościowymi metodami analizę liczebności, pochodzenia, struktury i funkcji społecznej badanej kategorii z uwzględnieniem zmian zachodzących w ciągu badanego stulecia oraz regionalnego zróżnicowania zjawiska.

W ramach zasadniczego podziału badanej kategorii literati na wyższą i niższą warstwę autor uwzględnił pochodzenie, drogę wejście do warstwy literati i zróżnicowane funkcje. Stosunkowo wiele miejsca poświęca systemowi egzaminacyjnemu, oficjalnym przepisom, programowi, organizacji i popełnianym w związku z egzaminami nadużyciom oraz wypaczeniom systemu. Interesujące jest zestawienie danych co do zawodu i stanu majątkowego kategorii literati z uwzględnieniem podziału na okresy i prowincje, jakkolwiek autor nie rozporządzał tu niestety kompletnymi danymi w stosunku do wszystkich zbadanych przypadków, a wyróżnione przez niego kategorie wywołują zastrzeżenia (np. wielcy i mali właściciele ziemscy zostali potraktowani łącznie jako jedna kategoria). Z danych wynika w każdym razie, że literati rekrutowali się w przeważającej mierze z warstw zamożnych. Jednak nie stan zamożności i nie pochodzenie, ale złożenie przepisanych egzaminów decydowało o wejściu do kategorii właściwych literati. Tylko wąska, najniższa kategoria społeczna wyłączona była od prawa ubiegania się o wejście do tej kategorii. Z drugiej zaś strony możliwe było nabycie tytułu za pieniądze, chociaż nie dawało ono pełni praw właściwych literati.

Charakterystykę funkcji literati opiera Chang, podobnie jak inne swe wywody, na szczegółowym zestawieniu danych zaczerpniętych z kronik lokalnych i biografii członków tej warstwy. Zgodnie z tymi danymi do najważniejszych funkcji literati należało organizowanie publicznych robót i inwestycji (budowa dróg, mostów, tam, nawadnianie), opieka nad szkołami i instytucjami naukowymi, w szczególności powiązanych z systemem egzaminów urzędowych, opieka nad świątyniami, organizowanie publikacji i dbałość o rozpowszechnianie kultury konfucjańskiej, dowództwo wojskowe i organizacja obrony lokalnej, system poboru podatków, filantropia i opieka społeczna, arbitraż w sprawach pomiędzy obywatelami i pośrednictwo między ludnością i urzędami.

Jak stąd widać, we wszystkich najważniejszych dziedzinach życia publicznego literati wysuwali się na czoło społeczności lokalnej, byli organizatorami zbiorowego działania, pośrednikami między władzą a ludem; oni kultywowali i przekazywali ludowi wielką tradycję kulturalną, oni jako autorzy roczników lokalnych kształtowali jego pamięć historyczną, a jako kierownicy zgromadzeń ludowych dokonywali jego indoktrynacji. Oczywiście funkcje te spełniali przede wszystkim jako wyraziciele panującego społecznego porządku. Autor nie zastanawia się specjalnie nad tym, jaką rolę pełnili literati w momentach konfliktu między władzą a ludem, mimochodem tylko zaznacza, że dostarczali wodzów nie tylko wojskom wiernym władzy cesarskiej, ale w wielu wypadkach byli przywódcami lokalnych powstań.

Praca Changa stanowiąca zresztą dopiero początek przygotowywanej przez niego monografii chińskich literati w XIX w. odznacza się rzeczowością i szczegółowością. Autor nie pozwala sobie na hazardy szerszej syntezy, która przedstawiłaby w pełnym świetle rolę literati w strukturze i rozwoju dziewiętnastowiecznego społeczeństwa chińskiego. Dostarcza on natomiast wiele ciekawego materiału dla poznania tej kategorii

społecznej określonej kryteriami wykształcenia tak specyficznej przez stopień sformalizowania, ale zarazem nasuwającej tak wiele analogii ze zjawiskami znanymi z badań nad strukturą niektórych europejskich społeczeństw.

Antonina Kłoskowska

SOCJOLOGIA WSI I MIASTA

P. Chombart de Lauwe, S. Antoine, L. Couvreur, J. Gauthier, PARIS ET L'AGGLOMÉRATION PARISIENNE; t. I: *L'espace social dans une grande cité*, t. II: *Méthodes de recherches pour l'étude d'une grande cité*; Praca zbiorowa pod red. P. H. Chombart de Lauwe. Paris 1952, *Presses Universitaires de France*, t. I ss. 261, t. II ss. 109. W tomie pierwszym pracy pt. *Przestrzeń społeczna w wielkim mieście* autorzy przedstawiają swoje zasadnicze tezy sformułowane na podstawie badań już przeprowadzonych lub też prowadzonych przez ekipę badawczą, do której należą. Tom zawiera także omówienie szeregu cech charakterystycznych Paryża jako miasta oraz gruntowną analizę teoretyczną koncepcji całej pracy. Kluczowym pojęciem pracy jest pojęcie przestrzeni społecznej, ujmowanej zarówno z ekologicznego, jak i kulturowego stanowiska. Autorzy wysuwają cztery hipotezy, które sprawdzają w toku pracy na drodze analizy statystycznej, kartograficznej, topograficznej i opisowej.

Hipoteza pierwsza zakłada, że aglomeracja paryska składa się z naturalnych obszarów, z których każdy stanowi odrębną jednostkę ekologiczną, a także historyczną i socjologiczną.

Hipoteza druga wskazuje na koncentryczne zgrupowania tych naturalnych obszarów zarówno w samym mieście, jak i wokół niego.

Hipoteza trzecia głosi, że niezależnie od stref koncentrycznych w mieście można wyróżnić sektory różniące się ze względu na charakter klasowy ich mieszkańców.

Hipoteza czwarta sprowadza się do przekonania, że klasa robotnicza Paryża jest najbardziej podatna na procesy urbanizacji i w największym stopniu przystosowana jest do warunków życia miejskiego.

Największe znaczenie przypisują autorzy serii monograficznych badań porównawczych poszczególnych kwartałów, prowadzonych pod kątem zainteresowań topograficznych, biologicznych, antropologicznych, ekologicznych, ekonomicznych, demograficznych i kulturowych.

Tak prowadzone badania porównawcze pozwalają, zdaniem autorów, ustalić szereg istotnych współzależności i prawidłowości w dziedzinie stratyfikacji, praktyk religijnych, wpływu prasy codziennej, ruchu ludności, aktywizacji politycznej, rozrywki itp.

W tomie drugim pt. *Metody badań w studium wielkiego miasta* znajdujemy omówienie metod badań dużych miast, charakterystykę rodzajów koniecznych przy różnych typach badań map, zdjęć lotniczych, zestawień i formularzy zbiorczych.

W tomie znajdujemy dodatek poświęcony ekologicznym i socjologicznym badaniom, których celem jest ułatwienie planowania miast, oraz pełną bibliografię prac we wszystkich językach odnoszących się do badań nad miastem.

Nie mogąc szerzej przedstawić w recenzji analiz zawartych w obu tomach pracy, ograniczę się do wskazania na zasadnicze elementy badań.

Ogólny schemat badań nad miastem jako całością, prowadzonych przez grupę Chombart de Lauwe'a, obejmuje następujące punkty:

1. Struktura fizyczna (topografia, geologia, klimat itp.).
2. Struktura i podziały przestrzenne (centrum a przedmieście, lokomocja, ceny za usługi komunikacyjne, centra polityczne, religijne, rozrywkowe).